

välistä erottautumista olisi pohdittava myös toimintaorientaatioiden kysymyksenä. Tältä kannalta katsoen kentän merkityksen korostaminen habituksen ohella luokkaorientaation perustana täsmentää olennaisesti kuvaa yksilöiden ja yhteiskuntarakenteiden suhteesta. Toinen kysymys on sitten, missä määrin nyt piiriyvä ihmiskuva toimijoista henkilökohtaisen pääoman eri muotojen kantajina ja niihin investoivina yksilöinä osoittautuu kestäväksi ja riittäväksi konseptiksi eri yhteiskuntaluokkien ja ryhmien välisten olennaisimpien intressierojen ja ristiriitojen kohtaamisessa, ymmärtämisessä ja käsittämässä.

Marja Järvelä

Viite

¹Puuttumatta tarkemmin Bourdieun aikaisempaan tuotantoon, voidaan epäillä, että painotus ei välttämättä ole Bourdieun oma, vaan perustuu ehkä tulkitsijoiden lukutapaan (vrt. Jenkins 1982, Garnham & Williams 1980). Toisaalta kysymys ei ole vain habituksen konseptiosta, vaan myös rakenteiden pysyvyydestä ja legitiimisydestä, jota koulutuksen ja kulttuurin tutkimukset painottavat. Tämä problematiikka on hyvin esillä esimerkiksi artikkelissa "Cultural Capital and Pedagogic Communication" teoksessa *Reproduction in Education, Society and Culture* (Bourdieu & Passeron 1977).

Kirjallisuus

BOURDIEU, Pierre. *La Distinction. Critique sociale du jugement*. Paris, Les Editions de minuit, 1979.

BOURDIEU, Pierre & PASSERON, Jean-Claude. *Reproduction in Education, Society and Culture*. Chicago, University of Chicago Press, 1977.

FOUCAULT, Michel. *L'Histoire de la sexualité 1. La volonte de savoir*. Paris, Editions Gallimard, 1976.

GARNHAM, N. & WILLIAMS, R. *Pierre Bourdieu and the Sociology of Culture: An Introduction*. *Media, Culture & Society* 2(1980):3, s. 209-223.

Tietoteorian näkökulmasta

TERVONEN, Ilkka. *Objektiivisuus ja informatiivisuus*. Journalismin tiedollisten ominaisuuksien tarkastelua kahden käsitteen kannalta. *Lisensiaattityö*. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos, 1985.

Saatesanoissaan tekijä itse luonnehtii tutkimustaan vertaamalla sitä aiempiin samaa tematiikkaa koskettelleisiin töihinsä. Suhteessa niihin nyt käsillä oleva työ sisältää hänen mukaansa "yhden laajennuksen ja yhden rajauksen" (s. 1). "Laajennus koskee objektiivisuuden ongelman suhteuttamista informatiivisuuden ongelmaan"; rajaus puolestaan "tutkimuksen objektialuetta, joka on koko joukkotiedotuksen sijasta supistettu journalismiksi" (s. 1). Käytännössä objektialue supistuu tätäkin suppeammaksi, nimittäin uutisjournalismiksi (ks. s. 89-90).

Todettakoon vielä, että esim. suhteessa edelliseen samaa tematiikkaa koskettelleeseen työhönsä - osuuteensa kirjassa *Objektiivinen joukkotiedotus* (Hemánus & Tervonen 1980) - nyt käsillä oleva työ sisältää tekijän ilmoittaman rajauksen ohella sitä huomattavasti tärkeemmän rajauksen: nyt käsillä olevassa tutkielmassa ei objektiivisuuden ja informatiivisuuden ongelmaa tarkastella lainkaan yhteiskuntateoreettisesta aspektista kuten vielä objektiivisuutta *Objektiivisessä joukkotiedotuksessa*.

Käsitteistä journalismiin

Tervonen asettaa tutkimuksessaan itse asiassa kaksi eri tutkimusongelmaa tai -tehtävää.

Ensimmäinen kuuluu seuraavasti: "Yleisellä tasolla tämän tutkimuksen tutkimusongelmaksi voidaan kiteyttää kysymys, miten objektiivisuuden ja informatiivisuuden käsitteet ovat sovellettavissa journalismin analysoimiseen"

(s. 4). Toinen tehtävänasettelu kuuluu taas seuraavasti: "Tarkoituksena onkin analysoida objektiivisuuden ja informatiivisuuden käsitteiden merkitykset lukkoon lyövien teorioiden selitysvoimaisuutta journalismin tiedollisen sisällön kannalta ja siten niiden statusta tässä suhteessa" (s. 5). Jälkimmäistä tehtävää tutkimuksessa ei kuitenkaan varsinaisesti toteuteta: siinä ei juurikaan punnita objektiivisuuden ja informatiivisuuden merkitykset lukkoon lyöviä teorioita suhteessa toisiinsa eikä varsinkaan niiden selitysvoimaisuutta nimenomaan journalismin kannalta. Ensin mainittu tehtävä jää siten varsinaiseksi tutkimustehtäväksi.

Tehtävän läpivieminen edellyttää ensiksikin objektiivisuus-, informatiivisuus- ja journalismikäsitteiden käsiteanalyysiä, toiseksi objektiivisuuden ja informatiivisuuden tietoteoreettista erittelyä sekä kolmanneksi niiden suhteuttamista journalismispesifiin problematiikkaan.

Käsiteanalyysissä Tervonen käy ensiksi läpi objektiivisuus- ja informatiivisuus-käsitteiden etymologista historiaa sekä näiden käsitteiden tieteellis-filosofista täsmentymistä. Allekirjoittaneen huomiota kiinnitti tässä yhteydessä erityisesti se, ettei työssä tuoda lainkaan esiin - ei edes kriittisessä sävyssä - sitä ajatusta, että objektiivisuuden idea olisi jotain yhteiskunnallis-historiallisesti rakentunutta. Tämän kysymyksen laiminlyönti kertoo osaltaan Tervosen tietoteoreettisen orientoitumisen kapea-alaisuudesta.

On huomautettava myös siitä, että käsitellessään informatiivisuuskäsitteen eri käsittämistapoja Tervonen tulee antaneeksi Ahmavaaran ajattelusta jossain määrin väärän todistuksen. Vaikka Ahmavaara lähteekin semanttisesta informaatioteoriasta, hänen se näkemysensä, että faktuaalilauseiden kertomille tapauksille on asetettava jokin merkitsevyyspaino ennen kuin "eri lauseiden sisältämien informaatioiden määrä" voidaan vertailla (Ahmavaara 1969, 87), vie hänen kantaansa kohden pragmaattista informaatiokäsitystä.

Käsiteanalyysiosassa Tervonen tarkastelee myös journalismia silmämääränään sen määrittely. Itse määrittely tapahtuu hieman huolimattomasti sikäli, että lähtiessään Hemánuksen alustavasta määritelmästä (s. 30) Tervonen sitoutuu

huomaamattaan käsitykseen journalismista pelkästään toimintana: "Tämän tutkimuksen tutkimusongelman kannalta journalistisella siis tarkoitetaan ideaalityyppistä käsitettä, joka viittaa journalistin kriteerein tapahtuvaan, institutionalisoitun tiedollisen käytännön muotoon" (s. 32). Pedanttisesti ottaen tämä määritelmä sulki journalistisen työn tuotteet journalismikäsitteen ulkopuolelle. Silti Tervonen - kuten järkevältä tuntuukin - suhteuttaa objektiivisuus- ja informatiivisuuskäsitteet paitsi journalistiseen toimintaan myös - ja jopa painottuneemmin - journalistisiin tuotteisiin.

Vuorovaikutus ja kaksoismääräytyneisyys

Objektiivisuuden ja informatiivisuuden tietoteoreettinen tarkastelu osoittaa, että Tervonen on hyvin perehtynyt kysymykseen ja hallitsee sen. Silti kysymystä käsittelevässä jaksossa on hyvinkin selvää problemaattisuutta. Osaltaan se on sisäisen realismin omaa problemaattisuutta - sisäisen realismin, johon Tervonen enemmän tai vähemmän selvästi sitoutuu - osaltaan se taas aiheutuu siitä, että eräiden kysymysten pohdinta on jäänyt kesken, ikään kuin puolivalmiiksi. Tämä häiritä allekirjoittanutta nimenomaan siinä yhteydessä, jossa on kysymys tiedon tarkastelusta subjekti/objekti -vuorovaikutuksen näkökulmasta. Tervosen mukaan tästä näkökulmasta on mahdollista esittää kaksi eri teoriaa tiedonmuodostuksesta. Näitä hän kutsuu **vuorovaikutusteoriaksi** ja **kaksoismääräytyneisyysteoriaksi** - jälkimmäinen on lisäksi jaettavissa objekti- ja subjektipainotteiseen muotoon. Hän päätyy pitämään näitä kahta teoriaa selvästi eri teorioina, koska edellinen lähtee hänen mukaansa "subjekti/objektidialektiikan ykseydestä" tai "suhteesta", jälkimmäinen taas "määräytymisestä" taikka siitä, "miten jokin tekijä säätelee toista" (s. 47).

Minusta perustelu on kovin muodollinen em. teorioiden katsomiselle eri teorioiksi. Itse olen sitä mieltä, että tarkasteltaessa kysymystä tiedon tai tieteen kehityksen kannalta päädytään päinvastaiseen tulokseen. Tieto ei voi kehittyä, elleivät tiedostava subjekti ja tiedostettava objekti ole aktiivisessa kosketuksessa toisiinsa. Juuri tähän viittaa vuorovaikutuksen käsite. Vasta tältä

pohjalta on sitten Tervosen kaksoismääräytyneisyysteoriaksi nimittämä teoria eri muotoineen mielekäs - so. vasta tältä pohjalta on mielekästä kysyä, kumpi - objektin vai subjektin puoli - painottuu tiedon/tieteen kehitystä tarkasteltaessa. Nimenomaan tästä horisontista eivät Tervosen vuorovaikutus- ja kaksoismääräytyneisyysteorioiksi nimittämät teoriat ole eri teorioita.

On myös huomautettava, että Tervonen käyttää kaksoismääräytyneisyysteorian käsitettä sen alkuperäiselle merkitykselle vieraalla tavalla. Sehän tarkoittaa alunperin spesifiä, objektin puolta painottavaa teoriaa tiedon/tieteen kehityksestä. Tällaisena se on vastakkainen subjektin puolta painottavalle konstitutioteorialle. Jos nyt näitä molempia teorioita kutsutaan yhteisnimellä kaksoismääräytyneisyysteoria, merkitsee tämä vähintäänkin epäsuorasti konstitutioteorian vetämistä itselleen vieraalle kentälle. Se, ettei Tervonen näe konstitutioteorian omaa spesifisyyttä suhteessa alkuperäiseen kaksoismääräytyneisyysteoriaan, osoittaa myös osaltaan hänen tietoteoreettisen orientoitumisensa kapea-alaisuutta.

Tajunnasta todellisuuteen

Objektiivisuuden ja informatiivisuuden tietoteoreettisen tarkastelun eri jaksoista on semioottinen jakso jäänyt kaikkein raakilemaisimmaksi.

Esimerkkinä tästä mainitsen vain seuraavan kohdan (s. 81): "Kielelliset ilmaukset viittaavat toisaalta tajuntaan ja toisaalta todellisuuteen. Tässä tarkastelen kuitenkin kielellisten ilmausten suhdetta todellisuuteen ja sivutan sana/käsite -relaation ja lause/propositio -relaation sisältämät kysymykset."

Se virheellinen käsitys, että po. kysymykset sivuuttuisivat mainitunlaisessa tarkastelussa, perustuu siihen lähtökohtaan, että kielelliset ilmaukset (lue: merkin ilmaisu- eli merkitsijäpuoli) viittaisivat toisaalta tajuntaan (lue: merkin sisältöpuoleen eli sen merkitemän käsitteen puoleen) ja toisaalta todellisuuteen (lue: merkin tarkoitteeseen). Lyhytkin silmäys saussurelaiseen merkkiteoriaan olisi opettanut, että merkin ilmaisu- ja sisältöpuoli muodostavat kokonaisuuden, joka on tänä kokonaisuutena suh-

teessa tarkoitteeseensa todellisuudessa. Eli merkin sisältöpuoli on väistämättä mukana pohdittaessa - siihen tapaan kuin Tervonen - ilmaisupuolen suhdetta todellisuuteen.

Suhteuttaessaan objektiivisuutta ja informatiivisuutta journalismispesifiin problematiikkaan Tervonen jäsentää journalismia ristiintaulukoimalla dikotomian "journalistinen tuote/tuottamisprosessi" dikotomiaan "journalismin instrumentaalinen/ekspressiivinen ulottuvuus". Nämä dikotomiat ovat kuitenkin käytännössä ongelmallisia - seikka, jota Tervonen ei riittävästi huomioi.

Tuotteen ja tuottamisprosessin erotamisen vaikeus tulee esiin esim. kohdassa (s. 108-114), jossa Tervonen tarkastelee otsikon "Journalistiset tuotteet" alla journalistisen ilmaisun elementtejä ja journalistista kerrontatapaa, jotka jo nimitystensä puolesta kuuluvat tuottamisprosessiin. Instrumentaalisuus/ekspressiivisyys -erottelu ei ole yhtään vähemmän ongelmallinen. Kun instrumentaalisen ulottuvuuden katsotaan muodostuvan journalismille ulkoa päin asetetuista ja ekspressiivisen sen immanenteista ehdoista ja kriteereistä, herää kysymys, kumpaan luokkaan kuuluvat ne journalismin immanentit ehdot ja kriteerit, jotka satutaan asettamaan sille ulkoa päin.

Kaiken kaikkiaan journalismispesifi jakso sisältää - ennen muuta journalistisen kerrontatavan tarkastelun yhteydessä - eräitä kiintoisia ideoita, mutta ne jäävät pitkälti nimenomaan ideoiksi, vaille sen täsmällisempää kehittelyä. Siitä aiheutuu, että koko jakso jää melko keskeneräisen ja luonnosmaisen tuntuiseksi. Vaikutelmaa ei paranna, että jakson loppuosa sisältää eräitä kypsyttelemättöminä kummallisilta kuullostavia väitteitä.

Yksi esimerkki: Tervonen väittää (s. 127), että perinteinen "Gesellschaft/Gemeinschaft -jaottelu sisältää ajatuksen jonkinlaisesta dualismista virallisen yhteiskunnan ja kansalaisyhteiskunnan välillä". Tarkoittaako tämä, että Gesellschaft viittaa "viralliseen yhteiskuntaan" (mitä tämä sitten onkin) ja Gemeinschaft kansalaisyhteiskuntaan, mikä olisi peräti kyseenalainen väite? Vai tarkoittaako se, että Gesellschaft Gemeinschaftin vastakohtana sisältää em. dualismin? Vastaavanlaisia epämääräisyyksiä voisi osoittaa muitakin.

Olen edellä puuttunut Tervosen tutkimuksen heikkouksiin tuomatta esiin juuri ollenkaan sen ansioita. Niitä tutkimuksella toki on. Sen ongelmanasettelu on vaativa ja haastava, ja sitä ratkoessaan Tervonen tuo esiin tärkeitä ja pohtimisen arvoisia näkökohtia vaikkakaan ei kiistattomia ratkaisuja. Tutkimus osoittaa tiettyä välivaihetta, jossa monet alustavat ideat ovat siivilöityneet odotamaan edelleenkehittelyään.

Veikko Pietilä

Kirjallisuus

AHMAVAARA, Y. Informaatio. Helsinki, Weilin+Göös, 1969.

HEMÄNUS, P & TERVONEN, I. Objektii-
vinen joukkotiedotus. Helsinki, Otava,
1980.

nordicom

Nordicom kohtaa käyttäjänsä

NORDICOMin toiminnan arviointitutkimus (NORDICOM möter sina användare: en undersökning av intresset för och användning av NORDICOM:s bibliografi och nyhetsbrev. Göteborg, 1985) on valmistunut.

Tutkimuksen kohteena oli ainoastaan NORDICOMin pohjoismainen toiminta: pohjoismainen bibliografia ja lehdet NORDICOM-Information ja The NORDICOM Review. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää julkaisujen levik-
kiä, käyttöä ja arvostusta.

Tutkimus toteutettiin julkaisujen tilaajille osoitetun kyselyn avulla. Vastausprosentti oli bibliografian ja NORDICOM-Informationin osalta hieman alle 60 ja The NORDICOM Review'n osalta noin 30. Kaikkiaan bibliografialla on 543 tilaajaa, NORDICOM-Informationilla 1960 ja The NORDICOM Review'llä 1188 tilaajaa.

Bibliografia - seurannan ja haun väline

Bibliografian, samoin kuin lehtien, tosi-
asiallista käyttöä on sängen hankala tut-
kia: on vaikea tavoittaa esim. kirjaston
hyllyssä olevan bibliografian käyttäjiä.
Nämä - esim. opiskelijat - saattavat
olla suurikin bibliografian käyttäjäryhmä,
jonka tarpeet ja arvioinnit bibliografian
suhteen saattavat olla erilaisia kuin
bibliografian tilanneiden, jotka yleensä
ovat enemmän tai vähemmän vakiintu-
neen aseman saavuttaneita tutkijoita,
toimittajia, tiedottajia jne. Ei-tilaajat
jäivät siis tutkimuksen ulkopuolelle.

Kiinnostavaa on joka tapauksessa tar-
kastella, keitä tilaajat ovat ja miten
he julkaisuja käyttävät ja arvioivat.

Vastanneista bibliografian yksityis-
henkilötilaajista on huomattava osa,
lähes puolet tiedeyhteisön ulkopuolelta.
Laitostilaajista yli puolet on muita kuin
tutkimuslaitoksia: joukkotiedotusvälineitä,